

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

SKAUDANTYS VIEŠPATIES KŪNO NARELIAI

Šiame numeryje prisimename Adelę Dirsytę – moterį, kuriai buvo skirtas kankinės likimas. Žiaurus ir sunkus, sakyčiau, beviltiškas. Toks, kai pasak Simone Weil, Dievas visiškai apleidžia, ir tokį išbandymą atlaikyti – ne kiekvieno jėgoms. Nes baisus yra nuotolis, skiriantis Dievą nuo žmogaus. Ir galbūt laimingi yra tie, kurie šito nesuvokia ir kuriems toks likimas neskirtas.

Kankinių rastume kiekviename amžiuje, laikmetyje, ir visai nesvarbu, kaip tas laikmetis save įvardytų – apšviestos, racionalizacijos, liberalių vertybių ir pažangos, laiku be prietarų ar laiku be nuodėmių. Kankinystė nėra nei primetama, nei įsikalbama – šventieji Bažnyčios tėvai ne kartą pabrėžė, kad nereikia trokšti būti kankiniu, nes tai – Dievo skirta dalia, kurią žmogus priima, galbūt ne visada nuolankiai, gal netgi maištaudamas. Ir jam veikiausiai visada, juolab pačią tamsiausią valandą, didžiausio išbandymo metu, kils klausimas – Viešpatie, kodėl?..

Kodėl Tu mane apleidai?.. Kodėl vieniems skyrei plevenančio drugelio gyvenimą, o mano kelią nugrindei iki kraujo žeidžiančiais aštriais akmenimis?..

Panašus klausimas iškyla G. Bernanoso romano „Kaimo klebono dienoraštis“ veikėjui, skrandžio vėžiu susirgusiam jaunam kunigui, į kurį šnairuoja parapijiečiai, kuris pusbadžiu galuojasi nejaukioje ir šaltoje skurdžios parapijos klebonijoje, neranda arsimos sau sielos, išgyvendamas giliausią žmogišką vieatvę. Ir kokią atsakymą jis suranda?.. „Esu skaudantis Kristaus kūno sąnarys“...

Apleidau tave tam, kad pajustum, jog esi šis sąnarys. Regis, toks galėtų būti Viešpaties atsakymas. Nelengvinantis nepakeliamo skausmo. Ir ne-

Tremtinių kapai Sibire

guodžiantis. Bet padedantis susitaikyti ir pamiršti save. O juk tai pats sunkiausias išmėginimas žmogui. Ypač dabar, kai, pasak A. J. Greimo, žmonės nebekalba apie gyvenimo prasmę ir jos nebeieško, kai vieninteliu tikslu tampa tiesiog laiko leidimas, gyvenimo leidimas, nemąstant, kam jis turėtų būti skirtas, kokie dalykai galėtų jį įprasminti.

Jaunojo G. Bernanoso kunigo likimas galėtų pasirodyti graudus ir vargas. Numirė taip anksti, nieko nenuveikęs, niekuo nenustebinęs... tylus kankinys, mažutis skaudančio Viešpaties kūno narelis. Bet tai tik mūsų paviršutiniško žvilgsnio išpūdis. Tik Viešpats – o ir pats jaunas kunigas – žino, kokios prasmės apšvietė jo tamsiąją naktį, kokias nepamirštas patirtis jis išsineš su savim ir toms patirtims Viešpats neleis išsitrinti.

Ir Adelė Dirsytė, mūsų kankinė, mūsų šventoji. Skaudantis Viešpaties kūno sąnarys. Ištverusi didžiausią apleistumą ir tamsiausią naktį; jeigu mes per savo paikumą ir dvasios tinginystę ją pamiršime, tai pamiršime visa tai, ką Lietuvai teko iškentėti apleistumo metu.

Renata Šerelytė

AKLAS NEBYLYS

*ir balsas kuriuo nebylys
prabyla tai angelo balsas
ir žvilgsnis kuriuo neregys
pamato tai angelo žvilgsnis*

*ir tai ką matau ir kalbu
nuo žvilgsnio ir balso pakinta
ir formas įvardint skubu
ir dulkėmis angelas krinta*

Aidas Marčėnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Skaudantys Viešpaties kūno nareliai • **2-as psl. Aldona Žemaitytė.** Panelė Ada • **3-as psl. Simone Weil.** Dulkė, kuri paklūsta Dievui • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Įamžinant garsiojo kraštiečio fotografo Algimanto Kezio atminimą – nuotraukų konkursas • **5-as psl. Vida Mažrimienė.** Dešimt metų po šimtmečio: jubiliejinė paroda V. K. Jonyno galerijoje • **6-as psl. Romualdas Kriaučiūnas.** Pirmoji prezidentė Afrikoje • **7-as psl. Perpetua Dumšienė.** 1941 metai: didžiosios ir asmeninės istorijos sankirtos (3) • **8-as psl.** Kultūros kronika/ Elena Dereškevičienė. Širdys plakė vienu ritmu

Kitame numeryje: Aldona Žemaitytė. Panelė Ada. Pasakojimo tęsinys • Zigfridas Gronau. Vilko vaiko istorija

Adelė su mama apie 1931–1932 m.

Panelė Ada

Aldona Žemaitytė

Daili apskritaveidė, tamsiaplaukė, su giedria šypsena žvelgianti į pasaulį, kuris iš jos tikisi, kad bus užtarėja Danguje, nes pradėta jos beatifikacijos byla, renkama medžiaga apie jos veiklą ir kankinystę gūdžiame pokario laike, Sibiro lageriuose, kur buvo ilgai kalinama ir galop mirė Magadane kankinės mirtimi...

Jaunas kunigas, kaunietis Andrius Končius prieš keletą savaičių konferencijoje Vilniaus arkikatedroje bazilikoje skaitė pranešimą apie Adelę Dirsytę, dalijo paveikslėlius su jos nuotrauka ir maldele, kuriai *Imprimatur* suteikė Kauno arkivyskupas metropolitas Lionginas Virbalas SJ. Tai paskatino prisiminti 2002-uosius, kai „Dienovidyje“ buvo paskelbtas mano tekstas „Panelė Ada“. Manau, kad išeivijos lietuviams bus įdomu ir naudinga susipažinti su šia neeiline asmenybe, juolab kad minėtoje maldelėje yra tokie žodžiai: „Viešpatie suteik malonę, kad tavo tarnaitė, mokiusi žodžiu ir savo gyvenimu, o tikėjimą paliudijusi kankinyse, galėtų tapti mūsų užtarėja Danguje“.

Jos paveikslas dažnai iškyla prieš mano dvasios akis, kad po akimirkos vėl nugrimztų į tylią nebūtį. Ypač ryškiai ir skaudžiai jis išnyra sietytais ir parketu žėrinčioje salėje, kur susirenka daug gražiai apsirengusių žmonių, skamba muzika ir poezija, kur kvepia nuo tvankumos leipstančios gėlės, sakomi iškilingi, šventiški žodžiai. Jie būna skirti koiam nors iškiliam, žinomam asmeniui.

Panelė Ada... Adelė Dirsytė. Mokytėja iš Vilniaus. „Sibiro mergaičių maldaknygės“ autorė. Ta, kuriai Šventųjų skelbimo kongregacija leido pra-

Namas, kuriame gimė ir vaikystę praleido Adelė (Dirsių sodyba buvo Pramislavos kaime, Šėtos parapijoje)

dėti beatifikacijos bylą. Ta, kurią jos biografas Mindaugas Bloznelis charakterizavo kaip moralinės reabilitacijos sistemos kūrėją – baisiomis lagerio sąlygomis.

Žiburiuojančioje salėje greta manęs, tarp linksmų veidų ir iškilingų žodžių, atsiranda blyškus jos šešelis: ašarotomis akimis, suledėjusiomis lūpomis, nevilties iškankintas (taip ji save ir kitas Gulago kalines apibūdino vienoje savo maldoje). Kai Adelė Dirsytė iš Magadano lagerių neregima atsiranda šalia manęs, prigęsta sietytų žėrėjimas, blanksta juokas ir muzika, o tie iškilingi ir gražūs kam nors skirti žodžiai virsta banalių burbuliukų debesiu. Jos gyvenimo istorija žmogų turi sužeisti į pačią širdį, jos sukurta maldaknygė turi tapti nauja teologija, išmarginta Kolymos speigo, pūgų, „zonų“, karcerių ženklais, o karėivių sargybinių bukumas ir enkavedistų žiaurumas turi sulaukti teisingumo – žemėje ar Danguje. Ne bausmės ir ne atgailos, nes bausmei ir at-

gailai jau per vėlu, o teisingumo, kad žmonija nekartotų panašių klaidų. Tačiau meilės ir teisingumo teologija dažnai pasijunta bejėgė prieš pykčio ir smurto žvėrį.

Apie Adelę Dirsytę dar daug bus parašyta. Čia noriu papasakoti tik vieną paskutinių jos gyvenimo metų epizodų, man asmeniškai apsakytą, tiesiog išraudotą, jos lagerio draugės ir dvasios mokinės Eleonoros Vizbaraitės-Šumskienės...

Citatos

Vis žvelgiu į prieškarinę Adelės Dirsytės nuotrauką. Apskritaveidė jauna moteris, tiesiu plaukų skyrimu per vidurį, tarpais man rodo panaši į Salomėją Nėrį, tarpais į Šatrijos Raganą. Mįslinga šypsena – drovi, švelni, paslaptinė. Už jos slėpėsi ne tik moteriškas trapumas, bet ir principų kietumas, dvasinė giedra, nepalaužiama valia. Adelė Dirsytė nuėjo, kaip ji pati sako, išrinktųjų keliu. Vienoje savo

maldoje, kurią radau maldaknygėje „Marija, gelbėki mus“, paaiškina, koks tas kelias. „*Išrinkai ir man (Viešpatie Jėzau) kančios kelią, ilgesio ir visko netekimo dalią*“. Ir prašo: „*Duoki man kankinių drąsos ir stiprybės*“. Ji žinojo, kad kankiniams reikia drąsos ir pati pasirinko jų dalią. Kodėl? Atsako vienoje iš savo sukurtų maldų: „*Pasigailėk mano mylimųjų ir mūsų Tautos. Jei reikia aukų, imki jas iš manęs*“.

Tais dviem sakiniais apibrėžta individualaus žmogaus ir visos Lietuvos tragedija, kurios niekam nevalia buvo nei pakeisti, nei sustabdyti. Vieniėjo į mirtį Rytuose, kiti – į išsilaisvinimą Vakaruose, tretį žuvo arba merdėjo pačioje tautoje. Tačiau visi buvo perkeisti.

Kokia buvo jos ir šimtų tūkstančių lagerio moterų dalia? Nuovargis („*Visa mano būtybė nuovargy virpa*“), paniekinimas, ilgesys, alkis, šaltis, alinantis beprasmis darbas. „*Už ką kenčiu – nepavogiau, neužmušiau... Už ką vargai – alkis, šaltis, kaulų gėla, panieka, stumdymas, nepatogumai, užmiršimas...*“ Ar ši aimana nepanaši į Jėzaus skundą Alyvų kalne? Kitoje maldoje vėl: „*Visiška neviltis, begalinis dvasios sausumas, kūno visiškai nusilpimas, senatvės negalės – jėgos, pakertančios dvasinio skrydžio sparnus*“. Adelei tada dar nebuvo net penkiasdešimt metų...

„*Pažvelk, o Motina, į mūsų vargo ir ilgesio sutrintas širdis, į mūsų nuo šalčio ir alkio pamėlusias lūpas*.“ –

„*Gražinki mus į šalį, kurią mums pats Dangus dovanojo, į kryžių ir bažnyčių žemę*.“ – „*Pasigailėk kovotojų už laisvę, pasigailėk žuvusių kovose, laukuose, pasigailėk kenčiančių dėl Tėvynės*“. – „*Leiski prisikelti mūsų šventai Lietuvai, kad kaip šviesi žvaigždė kitų tautų tarpe šviestų...*“

Tokie kreipiniai ir maldavimai suverti į tradicinių Mišių maldų, taip pat į maldų, skirtų šventiesiems, karoliukus. Ir širdį veriantis: „*Viešpatie, daryk, ką nori su manimi, tik pasigailėk mano Tautos ir mano mylimųjų*“.

Šauksmas iš Magadano pragaro, užrašytas ant popierėlių iš cemento maišų, išvedžiotas nuo sunkaus darbo virpančia ranka, po gultais pasislė-

pus nuo sargybinių... Panelė Ada (taip ją vadino dvidešimtmetės mergaitės), rašė, o jos talkininkės tuos lapelius surišdavo į maldaknyges, piešė joms navius, nuoširdžius piešinėlius, slėpė čiuziniuose tarp drožlių ir, pasitaisius progai, perduodavo į laisvę. Maldaknygė „Marija, gelbėki mus“ pasiekė Vakarus, 1959 m. pirmą kartą lietuviškai buvo išleista Putname (JAV), po metų – anglų ir vokiečių kalbomis, dar po metų – olandų, ispanų ir italų, o 1963 m. antrasis leidimas pasirodė lietuvių kalba (JAV), 1966 m. – lenkų, 1967 m. – prancūzų kalbomis. Maldaknygė plito pasaulyje milijoniniu tiražu. Jau mirusi Adelė Dirsytė su šia maldaknyge pradėjo antrąjį savo gyvenimą – kaip nežinoma autorė, Sibiro kankinė. Į palaimintųjų garbę ėmė kopti tik praėjus keliasdešimčiai metų po mirties. „Sunkiai sergančią Adelę 1955 m. rudenį iš Magadano išvežė ir tų metų rugsėjo 26 d. Chabarovsko ligoninėje ji mirė“, – rašo Mindaugas

Nukelta į 3 psl.

Adelė Dirsytė – studentė ateitininkė Kau-
ne

Sibiro kankinė, „Sibiro mergaičių maldaknygės“ sudarytoja ir autorė Adelė Dirsytė prieš mirtį Magadano lageryje

Atkelta iš 2 psl.

Bloznelis, taip pat Magadano lagerių kalinys.

Čia buvo pateikta keletas citatų iš maldaknygės „Marija, gelbėki mus“. Norisi ištisai cituoti ir jos laiškus, kurie 2000-aisiais metais išleisti knygelėje „Jūs manieji“ (leidykla „Atmintis“), kaip dvasinio tyrumo, moralinio tvirtumo ir didelės išminties pavyzdžius. „*Aš esu labai ir labai laiminga, nes Viešpats mano sielai teikia ramybės, duoda jėgų, minčių, mano aplinkoj yra simpatingų sielų, kurios mielai bendrauja su manim ir visur padeda man. Sielų visiškai giedra*“ (1953 08 07). Arba: „*Kai aš žiūriu į savas jaunuoles, kurios glaudžiasi prie manęs, kad mokytųsi, kad sužinotų, man graudu darosi*“ (1953 01 01). Tie žodžiai rašyti, likus porai metų iki mirties. Jie paliudija, kad Adelė Dirsytė iki galo buvo ištikima savo pašaukimui. Tame pačiame laiše

ke ji užsimena apie Eleonorą Vizbaraitę, kurios pasakojimo pagrindu ir gimė šis rašinys: „*Dabar su Levute auklėjamės, lavinamės... Mane tas džiugina, kad ji nori tobulintis. Mudvi kartu miegam, dirbam ir valgom.*“

Levutė pasakoja

Eleonora Vizbaraitė – Levutė. Kilusi iš Suvalkijos, į Gulagą pakliuvo labai jauna, devyniolikmetė (jū namuose, šalia Marijampolės, slapstydavosi partizanai) ir panelė Ada jai buvo visokeriopa mokytoja, vyresnioji draugė. „Aš su ja daugiau kaip penkerius metus buvau. Gretimi gultai. Mes visą klaiką su ja dalijomės duonos kąsniu.“ Paneli Adai tada buvo apie keturiasdešimt...

Jas atvezė etapu į Magadaną spalio mėnesį. Tai buvo labai didelis etapas – keliasdešimt tūkstančių mergaičių ir moterų. Jūroje siautė baisi aud-

ra. Kai išlaipino ant kranto, sniego buvo iki pusiaujo, o kalinės – su kaproninėm kojine, su bateliais, kai kurios su basutėmis... Kojas vyniojo šalikėliais, kad ištengtų nueiti iki barakų. Levutę ir Adelę atskyrė nuo būrio ir rytojaus dieną išvarė į namo statybą – nešioti skiedinio.

Kitos mergaitės tą žiemą nedirbo. Kodėl buvo išskirtos šitos dvi? Norėjo kuo greičiau sunaikinti, kaip „pavojingus elementus“? Pavasarį Levutė ir panelė Ada jau buvo distrofikės, klipatos, anot Balio Sruogos. Jas išvezė į distrofikų lagerį, į kalnus. Ten dirbti nereikėjo, tik prisirinkti malkų kurui. O tas kuras – šliaužiantis kedras, augantis aukštai kalnuose. Kol įkopdavo į kalną, kol pareidavo į barakus, kalinės vėl smarkiai nusikamuodavo...

Po poros mėnesių, šiek tiek sustiprėjusias, vėl grąžino į ankstesnį lagerį, vėl išvarė į statybas. Į darbą ir iš

darbo varydavo kolonomis – vienoje gretose surikiuotas po penkias. Buvo griežtai uždrausta nors žingsnį peržengti vadinamąją „zoną“ – nužymėtą kelio plotą. Sargybiniai „pažeidėją“ galėjo kaipmat nušauti. Mergaitės labai saugojo panelę Adą, kad ji neatsidurtų gretos krašte, visada imdavo ją į vidurį.

Levutė visą gyvenimą negalėjo pamiršti ukrainietės Oksanos Melnik, kuri, kaip ir Dirsytė, buvo mokytoja, ir jas abi norėta pirmiausia sunaikinti. Mergaitės saugojo ir Oksaną, apsopusios gretos viduryje, bet priėjo „konvojus“ – kareivis sargybinis, kuris varė koloną, ištūmė Oksaną Melnik ir uždėjo jai ant pečių sunkų rąstą, atėmęs jį iš stambios ukrainietės. Oksana ėjo vis lėčiau, kol galų gale parkrito. Nukrito anapus nužymėtos „zonos“ ribos, tuoj priėjo kareivis ir nušovė ją į galvą.

Tęsinys kitame numeryje

SIMONE WEIL

DULKĖ, KURI PAKLŪSTA DIEVUI

Kad nutrauktum visus saitus, nepakanka nelaimės. Reikia nepaguardžiamos nelaimės. Reikia nerasti paguodos. Jokios akivaizdžios paguodos. Tada nusileidžia nenusakoma paguoda.

Dovanoti skolas. Priimti praeitį neprasant kompensacijos iš ateities. Sustabdyti laiką dabarties akimirka. Tai ir mirties priėmimas.

Jis „apiplėšė pats save“ (Fil 2,7), nusimesdamas dieviškumą. Nusimesti šį pasaulį. Prisidengti vergo prigimtimi. Susitraukti iki taško erdvėje ir laike. Iki nieko.

Atsiplėšti nuo šio pasaulio karaliavimo, vaizduotės vaisiaus. Absoliuti vienatvė. Tada gauname šio pasaulio tiesą.

▼ ▼ ▼

Troškimo užgesimas (budizmas) – arba

atsižadėjimas – arba *amor fati* – arba abso-
liutaus gėrio troškimas – visada tas pats da-
lykas: išlaisvinti troškimą, tikslingumą
nuo bet kokio turinio, trokšti tuščiomis,
trokšti be norų.

Atskirti savo troškimą nuo bet kokių gė-
rybių ir laukti. Patirtis rodo, kad toks lū-
kestis patenkinamas. Kaip tik tada prisi-
liečiama prie absoliutaus gėrio.

▼ ▼ ▼

Mylėti Dievą nepamirštant Trojos ir
Kartaginos griuvėsių ir be paguodos. Mei-
lė nėra paguoda, ji yra šviesa.

▼ ▼ ▼

Šio pasaulio tikrovę naudžiame iš
savo saitų. Tai manojo „aš“ tikrovė, mūsų
perkelta į daiktus. Tai nieku gyvu nėra
išorinė tikrovė. Šioji suvokiama tik visiškai
nutraukus saitus. Jeigu lieka bent vienas
siūlas, mes tebesame pririšti.

Prisirišimas gimdo iliuzijas, ir tas, kas
nori realybės, turi nutraukti saitus.

Kai jau žinai, kad kas nors yra realu, ne-
begali būti prie to prisirišęs.

Prisirišimas – ne kas kita, kaip realybės
jausmo nepakankamumas. Esi prisirišęs

prie kokio nors turimo daikto, nes manai,
kad jeigu jo nebeturėsi, tai jo nebebus. Dau-
gelis žmonių nejaučia visa siela, kad mies-
to sugriovimas ir jų negrįžtamas išvarymas
iš miesto – visai skirtingi dalykai.

▼ ▼ ▼

Dievas davė man būti, kad ją grąžinčiau
Jam. Tai tarsi vienas iš tų panašių į spastus
išbandymų, kuriuos matome pasakose ir is-
torijose apie iniciaciją. Jei aš priimu šią do-
vaną, ji bloga ir pražūtinga; jos vertingumas
paaikškėja tik jos atsisakius. Dievas leidžia
man egzistuoti už Jo ribų. O aš galiu atsi-
sakyti šito leidimo.

Nuolankumas – tai atsisakymas egzis-
tuoti už Dievo ribų. Didingiausia vertybė.

▼ ▼ ▼

Manasis „aš“ tėra šešėlis, metamas nuo-
dėmės ir klaidos, kurios užkerta kelią Die-
vo šviesai, ir mano laikomas būtimi.

Net jeigu galėtum būti kaip Dievas,
verčiau būti dulkė, kuri paklūsta Dievui.

Simone Weil. *Sunkis ir malonė*. Iš prancūzų k. ver-
tė Diana Bučiūtė. – Vilnius, Katalikų pasaulio leidiniai,
2015

Įamžinant garsiojo kraštiečio fotografo Algimanto Kezio atminimą – nuotraukų konkursas

Algimanto Kezio fotografijos

Algis Vaškevičius

Garsaus išeivijos kultūros veikėjo, fotomenininko Algimanto Kezio (1928–2015) atminimas gyvas – tą liudija jo kraštiečių surengtas fotografijų konkursas „At-rask grožio spindulį bet kurioje pasaulio kertelėje“, susilaukęs didelio susidomėjimo. Dabar geriausi šio konkurso darbai keliauja po Sūduvos kraštą – pirmoji paroda ir konkurso laureatų apdovanojimas vyko A. Kezio vardo galerijoje Kybartuose, po to konkurso darbais galima buvo gėrėtis gimtojo A. Kezio Vištyčio miestelio regioninio parko lankytojų centre, o dabar iki gegužės pabaigos paroda veikia Marijampolės kultūros centre. Iš čia vasarą ji keliaus į Vilkaviškio kultūros centrą.

Ideja įamžinti garsųjį savo kraštiečių surengiant jo vardo fotografijos konkursą kilo Pasaulio kybartiečių draugijai, kuri šį rudenį minės dešimtąsias savo įkūrimo metines. Šios draugijos pirmininkas Leonas Narbutis sakė, kad buvo labai svarbu pagerbti garsiojo kraštiečio fotografo Algimanto Kezio, kurį daugelis pažinojo ir Lietuvoje, ir Amerikoje atminimą, o tokio konkurso surengimas sulaukė didelio dėmesio ir ištis pasiteisino.

Šio konkurso koordinatore Vilija Žalienė pasakojo, kad metų pradžioje pradėta galvoti, kaip paminėti draugijos jubiliejų. Būta įvairių pasiūlymų – ir surengti konferenciją, ir parodas, susitikimus. Labai patraukli pasirodė fotografijų konkurso idėja, nes tokiu būdu yra garsinamas Kybartų krašte gimusio ir augusio fotomenininko, žymaus JAV visuomenininko, lietuviybės puoselėtojo A. Kezio vardas, o kartu ir populiarinama fotografija kaip saviraiškos priemonė, ugdomi Sūduvos ir ypač Kybartų krašto jaunuomenės, taip pat po pasaulį pasklidusių Kybartų kraštui neabejingų fotografų mėgėjų kūrybiniai gebėjimai.

A. Kezio fotografijos konkursui darbus pateikė 29 fotografijos mėgėjai iš Kybartų, Vištyčio, Virbalio, Vilkaviškio, Marijampolės, Kauno ir Vilniaus. Autoriams buvo pasiūlyti keli žanrai – tai gatvės, socialinė fotografija, taip pat natiurmortas, portretas, peizažas, eksperimentinė fotografija, architektūra. Daugiausia gauta peizažų, kitų darbų būta mažiau. Konkursas vyko trijose amžiaus grupėse nuo 12 metų. Jaunųjų darbų gauta nedaug, daugiausia fotografijas pateikė vyresnieji. Iš viso konkursui atsiųsta per 50 fotografijų, o parodai atrinkta 20 pačių geriausiųjų.

„Buvo nerimo, nežinojome, kokio lygio fotografijų sulauksime, ar sudomins ši idėja fotografus. Norėjosi nuo pat pirmojo tokio konkurso išlaikyti kartelę aukštai, nes pats A. Kezyz buvo puikus profesionalas ir jo darbai tikrai aukšto lygio, pripažinti pasaulyje. Džiugu, kad jau pirmieji mus pasiekę darbai parodė, jog turėsime gero lygio konkursą, nes sulaukėme ištis profesionalių fotografijų“, – sakė konkurso vertinimo komisijos pirmininkė Virginija Armanavičienė.

Kartu su ja gautas fotografijas vertino ir garsus

Lietuvos fotografas Zinas Kazėnas, daug metų artimai bendravęs su A. Keziu Lietuvoje bei Amerikoje, ir vilkaviškietis fotografas Jonas Juškevičius. Dėl daugelio kūrinių komisijos nuomonė sutapo, bet teko ir pasiginčyti. Komisijos nariai nežinojo, kas jų vertinamų darbų autoriai, tad galėjo labai objektyviai įvertinti jų pateiktas fotografijas.

Konkurso nugalėtojų darbų paroda buvo atidaryta A. Kezio galerijoje Kybartuose. Čia visus pasitiko Kybartų Kristijono Donelaičio gimnazijos fleitininkai ir dainininkai, sveikinimo žodį tarė Pasaulio kybartiečių draugijos pirmininkas L. Narbutis, apie A. Kezio kūrybos principus kalbėjo Violeta Mickevičiūtė, konkursantų darbus apžvelgė vertinimo komisijos pirmininkė V. Armanavičienė.

Čia buvo paskelbta, jog A. Kezio pirmojo fotografijos konkurso laureatais 12–16 metų grupėje tapo Kamilė Kadaškevičiūtė iš Virbalio, 17–21 metų amžiaus grupėje – Lukas Kodis iš Vilniaus, o amžiaus grupėje nuo 22 metų – Goda Gurskaitė iš Virbalio.

Ir vertinimo komisijai, ir žiūrovams įsiminė Gedos Murinaitės (II vieta), Karolio Vasiliausko (III vieta), Martos Bielskutės (II vieta), Tado Kaminsko (III vieta) konkursui pateikti darbai. Pačioje gausiausioje, vyriausiųjų amžiaus grupėje konkuravo ištis stiprūs autoriai iš Kauno Agnė Valaitienė, Juozas Vaitkevičius, Aurelija Mykolaitytė, taip pat kybartiečiai Aldona Mateikienė ir Kostas Keženis, pasidaliję antrąsias ir trečiąsias vietas.

Konkurso nugalėtojams buvo padovanoti meno albumai, jie taip pat gavo ir ypatingų dovanų, kuriomis pasirūpino Z. Kazėnas – autografuotas A. Kezio nuotraukas. Tai ištis puiki paskata tolesniam darbui ir dalyvavimui būsimuosiuose konkursuose.

Daug lankytojų konkurso darbų paroda sulaukė ir A. Kezio gimtinėje Vištytyje. Čia esantis Vištyčio regioninio parko lankytojų centras vos talpino į parodos atidarymą atėjusius žmones. Konkurso koordinatore V. Žalienė pristatė A. Kezio kūrybą ir konkurso nugalėtojų darbus, apie meninę fotografiją kalbėjo regioninio parko direktorius Nerijus Paškauskas ir kultūrologė Rimutė Gagenė, patys su savo darbais dalyvavę konkurse.

Vištyčio seniūnas Bronius Polita pasidalijo prisiminimais apie A. Kezio viešnagę Vištytyje, apie tai, kaip jie kartu čia pasodino ažuolus. Seniūno atmintyje menininkas iki šiol išliko kaip ypatinga asmenybė. Vištyčio biblioteka ta proga suruošė A. Kezio dovanotų meno albumų parodą.

Marijampolės kultūros centre parodos atidarymo metu kalbėjo ir V. Žalienė, ir šio centro renginių organizatorė Onutė Surdokienė, pabrėžusi, kad A. Kezio darbai gerai žinomi ir Sūduvos sostinėje, jis ir jo fotografijos yra pristatytos prieš ke-

lerius metus išleistame albume „Sūduvos dailė. Grįžtantys paukščiai“. Šį albumą dešimtmečio proga O. Surdokienė padovanojo pasaulio kybartiečių draugijai.

Parodos atidaryme dalyvavo ir keli darbų autoriai. Viena iš autorių – jau minėta Vytauto Didžiojo universiteto lituanistikos dėstytoja A. Mykolaitytė.

„Išgirdau apie tokį konkursą iš savo tėčio, kurio gimtinė yra šiame krašte. Man labai patiko idėja būtent tokiu būdu, surengiant fotografijų konkursą įamžinti ypatingos asmenybės, koks buvo Algimantas Kezyz, atminimą. Jei ne jis, ir šio konkurso bei parodos

Vienas iš konkursui skirtų darbų.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

nebūtų. Tai puikus būdas garsinti jo vardą, ir labai tikiuosi, kad ateityje šis konkursas taps tarptautiniu ir jame dalyvaus dar daugiau kūrėjų. Šio renginio tęstinumas yra tiesiog būtinas“, – sakė dėstytoja.

Parodoje tilpo ne tik konkursantų darbai – sienas puošė ir išpūdingos bei atpažįstamos paties A. Kezio fotografijos, priminusios, koks talentingas kūrėjas tai buvo.

Pirmieji parodos lankytojai Marijampolėje, tarp kurių buvo nemažai fotografų džiaugėsi brandžiais darbais ir sakė, kad būsimuosiuose konkursuose dalyvaus ir patys. Ir parodos koordinatore V. Žalienė, ir Pasaulio kybartiečių draugijos pirmininkas L. Narbutis įsitikinę, kad konkursas turi tapti tradiciniu ir kasmet vis plėstis, sulaukti naujų autorių ir naujų darbų.

Pasaulio kybartiečių draugija toliau planuoja savo darbus ir renginius – jau balandžio 21 dieną A. Kezio galerijoje Kybartuose atidaryta nauja paroda, kurios autorius – Z. Kazėnas. Parodoje, kuri pavadinta „Laukiniai Vakarai. Rodeo“ – fotografija, tapyba, asambliatai, fotografika, taip pat asmeniniai daiktai. Ekspонатų yra tiek daug, kad dalis jų bus rodoma ir Kybartų K. Donelaičio gimnazijoje. Ši paroda veiks iki gegužės vidurio. □

Dešimt metų po šimtmečio: jubiliejinė paroda V. K. Jonyno galerijoje

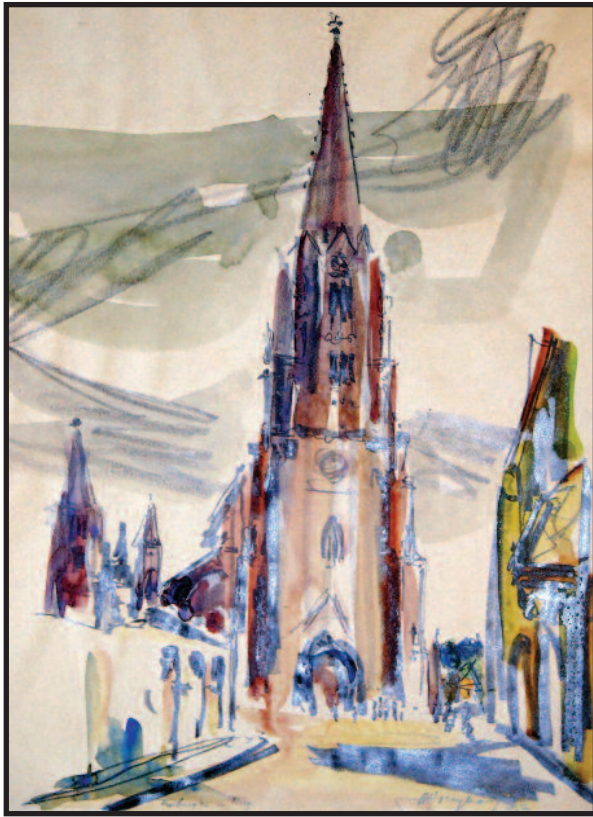
Vida Mažrimienė

Permainingas kovo dangus ir netikėtai pabirusios snaigės neužtemdė šventiškos nuotaikos Druskininkų V. K. Jonyno galerijoje. Į jubiliejinės parodos „Nuo Freiburgo iki Niujorko“, skirtos dailininko 110-osioms gimimo metinėms, rinkosi ištikimieji iškilaus menininko talento gerbėjai, miesto meno bendruomenė, Birutės bataliono sausumos kuopos pučiamųjų orkestras... Dešimtmečiui prabėgus nuo šimtmečio parodos (2007), kurioje dalyvavo iš JAV atvykusi dailininko duktė gerb. Giedra Troncone, galerija daug kuo pasikeitė, papildė dovanotais autoriniais V. K. Jonyno kūriniais, gretutinėmis kultūros bendražygių parodomis. „Mano darbai – tai mano kelionės pasaulyje ženklai“, – sakė V. K. Jonynas, primindamas, jog kiekvienas jo kūrinys turi savo istoriją.

Grafikas, knygų iliustruotojas, pedagogas, skulptorius ir vitražistas, meno mokyklų steigėjas ir puoselėtojas Vytautas Kazimieras Jonynas (1907–1997) paliko ryškų pėdsaką pasaulio meno panoramoje. Taupomųjų kasų premija (1940) už K. Donelaičio „Metų“ iliustracijas, du aukso medaliai Paryžiaus pasaulinėje parodoje (1937), prancūzų Garbės legiono ordinas (1938), LDK Gedimino III laipsnio ordinas (1993) – tai tik dalis garbingų apdovanojimų. V. K. Jonyną 90-mečio proga pasveikino popiežius Jonas Paulius II, Lietuvos Respublikos prezidentas. Prancūzams apie V. K. Jonyno veiklą primena medžio raižinių iliustracijos Prospero Méricée „Lokiui“, vokiečiams – unikalūs pašto ženklai, iliustracijos J. W. Goethe's knygoms „Jaunojo Verterio kančios“ ir „Mainco apgulimas“, Vatikanui ir pasaulio krikščionims – Jonyno apipavidalintas Vatikano paviljonas pasaulinėje Niujorko parodoje, vitražais dekoruotos bažnyčios JAV. Gebėjimas Freiburge įkurti Dailės ir amatų mokyklą *École des Arts et Métiers*, sutelkusią tautiečius menininkus – ypač reikšmingas faktas. „Jei V. K. Jonynas ir nebūtų turėjęs kitų nuopelnų, pokario metais įsteigta mokykla *École des Arts et Métiers* ir ją išėję dailininkai būtų įamžinę jo vardą Lietuvos dailės istorijoje“, – teigia prof. Stasys Goštautas, pabrėždamas, kad išeivijos dailės sugrįžimas į Nepriklausomą Lietuvą būtų visai kitoks be Jonyno auklėtinių – Romo Viesulo, Albino Elskaus, Antano Mončio, Elenos Urbaitis ir kitų.

V. K. Jonynas gimė gausioje šeimoje, Alytaus valsčiuje, Ūdrijos kaime. Polinkį menui, matyt, buvo paveldėjęs iš motinos: buvusi gera audėja, margučių margintoja. Namuose gražiai smuiku griežė tėvas, norėjęs ir sūnus smuikuoti, bet instrumentas buvęs už jį didesnis, todėl pasidaręs mažesnis, iš medžio, o iš arklės uodegos sumeistravęs stryką. Dailininkas prisimena, jog tos jo muzikos niekas nepageidavo, vykdavo lauk, sakydavo, tu čia kaip svirplys, negalima susišnekėti, todėl galiausiai ėmęs piešti... Pajutęs potraukį menui, įstojo į Lietuvos meno mokyklą Kaune, tačiau dėl vidinių neramumų Švietimo ministerija mokyklą uždarė ir perorganizavo į Kauno meno mokyklą. Jonynas savo lėšomis išvyko studijuoti į Paryžių, užbaigė mokslus net dvejose – *Conservatoire National des Arts et Métiers* ir *École Boulle* meno mokyklose. Vėliau savo tėvynainiams pasakojo, kad kartais užmojai prasilenkdavo su fiziniais ištekliais, tekdavo nusilaksčius šalto vandens kibire sutinusias kojas mirkyti.

Patirtis Paryžiuje, parodos Lietuvoje, organizaciniai ir diplomatiniai gebėjimai talkino V. K. Jonynui Vokietijoje. Padedant prancūzų okupaci-

V. K. Jonynas. Freiburgas, 1947

nės zonos UNRRA'os administracijai ir kitoms institucijoms, bičiuliškai Raymondo Schmittleino globai, įkvepiančiam Jonyno pasiryžimui, Dailės ir amatų mokyklos įsteigimas Freiburge tapo realybe. V. K. Jonynas paskiriamas mokyklos direktoriumi, o žinia apie dailės mokyklą jau 1946 m. pasiekia atokiausias pabėgėlių zonos vietas. Mokyklon dailės dalykų atvyksta dėstyti Viktoras Vizgirda, Adomas Galdikas, Vytautas Kasiulis, Antanas ir Anastazija Tamošaičiai, Telesforas Valius, Adolfas Vaičaitis, estų menotyrininkas Aleksis Rannitas... Jonyną pavergia senovės aidu alsuojantis miestas, čia nėra karinės pramonės, o panoramoje matyti universitetų fasadai. Likus porai savičių iki karo pabaigos, anglai Freiburgą subombardavo, pusės kilometro miesto ruožas buvo sulygintas su žeme. Lyg stebuklas – išlikusi gotikinė katedra, kurios vaizdais akvarelėse ir piešiniuose šiandien galima gerėtis V. K. Jonyno jubiliejinėje parodoje. Ekspozicijoje žvilgsnį traukia ir Jonyno sukurtas M. K. Čiurlionio portretas. Kartu su A. Rannitu dalyvavo pasauliniame dailės kritikų kongrese Paryžiuje. Rannitas parengė mokslinę paskaitą apie M. K. Čiurlionio kūrybą, išleido knygelę „M. K. Čiurlionis (1875–1911). Pionniere de L'Art abstrait“ (Paris, 1949) su Jonyno Freiburge išraižytu Čiurlionio portretu. Dėl drąsių Rannito pastebėjimų ir poleminio pranešimo apie Čiurlionio kūrybą suaktyvėjo dėmesys Čiurlioniui, įkurta tarptautinė meno kritikų sąjunga.

Generolo F. Koenigo portretas taip pat turi savo istoriją: „Kaune buvau susipažinęs su Vytauto Didžiojo universiteto prancūzų kalbos profesoriumi Raymondu Schmittleinu, prancūzų okupacinės zonos Vokietijoje švietimo direktoriumi. Schmittleinas prašė, kad padaryčiau generolo portretą. Generolas pozavo, padariau, dovanojau, neprisimenu kiek egzempliorių. Regis, portretas labai patiko, nes generolas pasakė

Schmittleiniui: ko šitas vyras paprašys, mano vardu – duok“, – prisimena Jonynas, pridurdamas, kad ir Freiburgo mokykla, šitaip globojama, galėjo egzistuoti.

Raižiniuose „Nuėmimas nuo kryžiaus“, „Šv. Antanas“ šmėsteli dramatiškos būties atspindžiai. Paskutiniai karo metai išvargino Vokietijos miestų gyventojus, dieną ir naktį dar vis galėjai justi pragariskus bombų šokus. „Sutikęs Berlyne profesorių Adomą Galdiką, besikubantį pasveikinau, stipriai paspausdamas ranką. „Nespausk, sėtone, taip rankos, paskui negalėsiu dirbti“. Tai buvo ne pikta dailininko pastaba, tik intuityvus šauksmas, išplaukiantis iš degančio troškimo dirbti“, – rašo V. K. Jonyno bendražygis A. Vaičaitis, prisimindamas, kaip svarbu buvo tuo laiku išlikti pajėgiems ir darbingiems. Sidabru švyti Jonyno iliustracijos J. W. Goethe's romanui „Jaunojo Verterio kančios“, P. Méricée noveli „Lokys“. Filigraninėse linijose, banguojančiose sodrių juodai baltų plokštumų kontrastuose slypi neaprepiamos V. K. Jonyno meistriškumo gelmės. „Viena iš stipriausių Jonyno grafikos talento apraiškų – beveik demoniškas grafikos valdymo apsidimas, tiksliau tariant, medžio graviūros kaltelio virtuoziskumas. (...) Diurerį ir Jonyną skiria keturi šimtai metų, ir nors intensyvumo lygiai čia skirtingi, virtuoziskumo obsesija grafikoje yra ta pati“, – teigia grafikas Romas Viesulas.

Iliustruoti J. W. Goethe's romaną „Jaunojo Verterio kančios“, itin garsų pasaulinės klasikos kūrinį – nemenkas iššūkis. Beje, Kauno Valstybės teatre 1931 metais buvo pastatyta opera „Verteris“ („Werther“), Juozas Eretas išleido net dvi knygas, kelis studijinius straipsnius. „Pradėjau iliustruoti dar būdamas Kaune, o karui nubloškus į Vokietiją, išsitraukiau kaltus, kitas meno priemones ir baigiau. Jeigu išsižūrėti, tai aš pasirašau: čia – Kaunas, 1944, o čia jau Freiburgas, Freiburgas...“, – prisimena Jonynas. Kūrinys priskiriamas ankstyvojo J. W. Goethe's kūrybos periodo *Sturm und Drang* kūrinių ratui. „Jaunojo Verterio kančiose“ juntamas pirmosios pesimizmo, sielvarto užuomazgos, charakteringos *Weltschmerz*o laikotarpui Europoje.

Raižinių mikrokosmosu įkūnyta nelaimingos Verterio meilės istorija Lotai sulaukė palankių vertinimų. Vokiečiams išleidus enciklopediją, joje paminėti du žmonės iš Lietuvos: Kristijonas Donelaitis ir V. K. Jonynas. Pastarojo pavardė atsidūrė ten dėl iliustracijų Europos literatūros klasikams ir Vokietijos zonos pašto ženklų, kurių originalai eksponuoti Washingtono Institute. V. K. Jonyno medžio raižiniai P. Méricée „Lokiui“ – grafikos pasiekimo viršukalnės. „Tai didelės apimties darbas, savo vientisumu, grafinių brandumu, sakyčiau, yra apskritai kulminacinis V. K. Jonyno grafikos darbas. (...) Dailininko grafiškas miklumas yra toks, jog kai kur knygoje atrodo, lyg būtų tyčia ieškota vaizdinių techniško sunkumo, kad jie būtų nugaltėti raizinyje“, – teigia grafikos grandas R. Viesulas. Vertėtų nepamiršti, jog V. K. Jonyno honorarų dalis už iliustruotas knygas ir pašto ženklus neretai autoriaus buvo aukojama Freiburgo mokyklos dėstytojų algoms ir kitoms reikmėms. Jonyno iniciatyva spėta studentams parodyti prancūzų meno parodas su Picasso, Matisse'o, Braque, Rouault kūriniais. Freiburge ir jo apylinkėse V. K. Jonynas, A. Galdikas, Vytautas Kasiulis surengė savo parodas, į kurių atidarymus atvykdavęs pats R. Schmittleinas, o įžangas katalogams rašė žymus meno ekspertas Maurice Jarrot. Ką Freiburgas atnešė, yra jau istorija. Ko neatnešė, bet galėjo atnešti? Daugiau negalėjo. Freiburgo lietuviškoji meno mokykla tęsė Kauno meno mokyklos tradicijas, subūrė pačius geriausius dėstytojus, neleido užgesti tautos meno aukurai.

Nukelta į 6 psl.

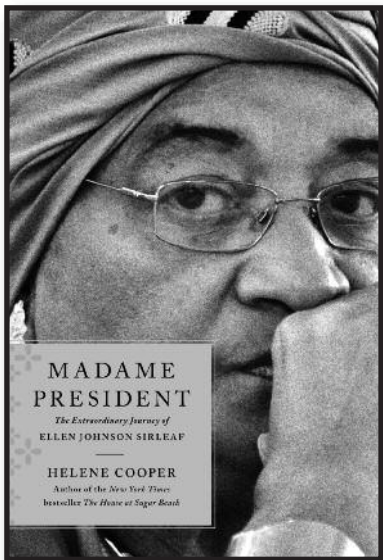

V. K. Jonynas. Niujorko miestas, 1952

Pirmoji prezidentė Afrikoje

Romualdas Kriaučiūnas

Helene Cooper. Madame President – The Extraordinary Journey of Ellen Johnson Sirleaf. Simon & Schuster. New York, 2017, 336 psl.

Kovo pabaigoje „Kultūroje“ buvo išspausdintas knygos apie Valdą Adamkų aptarimas (Valdas Adamkus. Pokalbiai nesilaikant protokolo, Versus aureus, 2016). Praėjus porai dienų, skaičiau kitos knygos aprašymą vietiniame dienraštyje. Toji knyga – apie kitos šalies prezidentę. Koks įdomus sutapimas!

Toji prezidentė – juodaodė moteris, antrą kadenciją vadovaujanti vienai iš Afrikos šalių – Liberijai. Liberija – 178 valstybė, su kuria Lietuva 2014 m. užmezgė diplomatinius ryšius. Liberijos dydis maždaug toks pat kaip Ohio valstijos, šalyje gyvena daugiau nei keturi milijonai gyventojų. Tai labai varginga Vakarų Afrikos šalis, gyventojų vidutinės metinės pajamos – 700 dolerių (Lietuvoje – 22 600 dolerių).

Kadaise beveik visą Afriką kolonizavo baltieji atėjūnai iš įvairių Europos šalių; tačiau buvo viena išimtis. Toji išimtis – trys baltosios rasės vyrai, kurie 1820 m. laivu iš JAV atvyko į Afriką su 88 buvusiais vergais. Atvykę pradėjo supirkinėti žemes ir 1847 m. liepos 26 d. šie kolonistai, paskelbę nepriklausomybę nuo Amerikos, įsteigė respubliką, tapusia Liberija. Buvę vergai iš Amerikos atsivežė savo gyvenimo būdą, krikščionišką religiją bei papročius ir dažnai elgėsi kaip baltieji Afrikos kolonistai. Liberiją valdė iš Amerikos atvykę juodieji kolonistai ir jų palikuonys, o vietiniai čiabuviai jiems tarnavo. Viskas apsivertė aukštyn kojom 1980 m. balandžio 12 d., kai įvyko karinis perversmas. Po devynerių metų, 1989 m. gruodžio 24 d., prasidėjo pilietinis karas, pareikalavęs per 200 000 gyvybių. Tik 2003 m. rugpjūčio mėnesį pilietinis karas pagaliau baigėsi. Tuo metu krašte nebuvo nei elektros, nei švaraus vandens. Net pačioje sostinėje neveikė kanalizacija. Vietoje tualetų buvo iškasti ilgi grioviai. Tropicų šalis skendo smarvėje ir šiukšlėse. Mokyklos uždarytos daugeliui metų, augo beraščių karta. Šalies sostinė Monrovija tapo panaši į sąslavyną.

Knygos autorė Helene Cooper yra gimusi Liberijoje, bet kaip žurnalistė pasižymėjo dirbdama Amerikos „Wall Street Journal“ ir „New York Times“ dienraščiuose. Ji gimtąjį kraštą ap-

leido 1980 m. po pirmojo karinio perversmo. Į gimtinę grįžo tik 2003 m. rugsėjo mėnesį. Save laiko dviejų šalių dukra ir teigia, kad be Amerikos nebūtų Liberijos. Dabar gyvena Washingtone, DC. Aptariamą knygą rašė ketverius metus.

2005 m. spalio 11 d. Liberijos gyventojai rinko prezidentą. Po gero mėnesio buvo antrasis rinkimų ratas, ir prezidento rinkimus laimėjo Ellen Johnson Sirleaf – pirmoji moteris, tapusi Afrikos žemyno šalies prezidentė.

Knyga sudaryta iš 23 kruopščiai paruoštų skyrelių. Skyreliai išdėstyti chronologine tvarka. Būsimai prezidentei gimus, kitą dieną kaimo žynys išpranašavo, kad ji taps vadove. Ją pavadino „raudonu moliūgu“, nes toks atrodė jos veidelis. Tuo metu šalyje buvo 28 etninės grupės. Nors Liberiją nuo Kongo skiria trys tūkstančiai mylių, juodieji kolonistai iš Amerikos buvo vadinami Kongo žmonėmis. Šitie žmonės tapo valdančiuoju Liberijos luomu. Jie valdė šalį ir šeiminkavo savo ūkiuose. Jie uždraudė vergiją, tuo pakenkdami vergų gaudymo ir pardavimo verslui. Būsimąją Liberijos prezidentę Ellen Johnson Sirleaf vietiniai gyventojai laikė Kongo žmogumi.

Knygoje aprašoma jos kūdikystė, vaikystė, jaunystė. Ji ištėkėjo 1957 m. ir būdama 22 m. amžiaus jau buvo keturių vaikų motina. Vėliau santykiai su vyru pašljo, nes jis Ellen mušdavo ir terorizuodavo; tačiau abiems atsirado galimybė atvykti į JAV ir studijuoti. Paskui jie išsiskyrė. Ellen, baigusi universitetus, gavo gerą darbą krašto vyriausybėje ir tarptautiniuose bankuose kituose kraštuose.

Po kiek laiko ji įsitraukė į Liberijos visuomeninę ir politinę veiklą. Daug kur dalyvavo, organizavo, daug kur kalbėjo ir susilaukė kritikų, bet dar daugiau rėmėjų. Drąsa nuvedė ją į kalėjimą, tačiau Ellen per sebuklą išliko gyva. Knygos autorė labai smulkiai aprašo visas aplinkybes ir intrigas, užsitęsusias keletą metų. Vėliau Ellen tapo moterų teisių propaguotoja, ir tai, be abejo, nepatiko konservatyviems vyrams.

2005 m. spalio mėnesio rinkimuose pribrendo laikas istoriniams pokyčiams. Buvo suorganizuotos šalies moterys. Jos ne tik gausiai registravosi balsavimui, bet, atėjus balsavimo dienai, smarkiai parėmė Ellen kandidatūrą. Ellen laimėjo antrame rinkimų rate. Į įvesdinimo ceremonijas 2006.1.16 iš Amerikos atvyko Laura Bush ir Condoleezza Rice. Pasaulis stebėjosi ir daug kas džiaugėsi šiuo istoriniu laimėjimu.

Naujosios prezidentės laukė visa krūva neatidėliotinių darbų. Vienas iš pirmųjų – atkovoti sostinės gatves, turgų be turgaviečių, iš prekyautojų, daugiausia moterų, tam, kad gatvėmis galėtų laisvai važinėti automobiliai. Prekiautojos toms pastangoms įnirtingai priešinosi. Ellen paveldėjo išvešėjusią korupciją ir kelių milijardų dolerių skolą įvairioms pasaulio šalims ir tarptautiniams bankams. Po kiek laiko pasisekė skolas panaikinti, skolininkams sumokant nuo vieno iki trijų procentų turimų skolų. Tai buvo lyg stebuklas.

Nors prezidentė, tautos vadina ma Madame ar Ma, neketino kandidatuoti antrajai kadencijai, vėliau pakeitė savo nuomonę, nes norėjo baig-

ti tai, ką buvo pradėjusi. Paskelbus jos kandidatūrą, Ellen konkurentas tiesiog iš kailio nėrėsi. Iki rinkimų likus penkioms dienoms, pasauliui buvo paskelbta, kad Ellen Johnson Sirleaf kartu su kitomis dvejomis moterimis gauna Nobelio taikos premiją. Per likusias iki rinkimų dienas Madame prezidentė apie tai visai neužsiminė, bet rinkimus vis tiek laimėjo.

Perrinktai prezidentei pergale ilgai džiaugtis neteko, nes netrukus Liberiją ir kitas Afrikos šalis užpuolė *ebola* viruso epidemija, nusinešusi tūkstančius gyvybių. Sulaukta daug pagalbos iš kitų kraštų, ypač JAV. Ir tik 2015 m. kovo 26 dieną Pasaulio sveikatos organizacija paskelbė, kad Liberija išvauduota nuo *ebolos* mirties šmėklos.

Nuostabių žmonių esama pasaulyje. Tarp jų garbingą vietą užima „Madame President“ – knygoje aprašyta asmenybė. Kaip ir daugelis kitų, ji nebuvo tobula, bet turėjo viziją, jėgų ir sugebėjo suburti gyvenimo nuskriaustuosius,

suteikdama jiems progą atgauti prarastą savigarbą ir viltį.

Prieš skaitydamas šią knygą, nežinojau apie Liberiją. Nebuvau girdėjęs apie Madame prezidentę, tapusia Nobelio taikos premijos laureate. Knygą beskaitydamas tiesiog pavargau, nes joje daug visko sukaupta ir aprašyta. Liberijos prezidentė vos pora metų jaunesnė už mane, taigi, galima sakyti, bendraamžė. Džiaugiuosi, kad gyvenu tuo pačiu laiku, kaip ir ji.

Baigęs šį aprašymą, prisiminiau pirmąją Lietuvos Respublikos prezidentę, du kartus iš eilės – 2009 ir 2014 m. – išrinktą šalies vadovę. Tai Dalia Grybauskaitė. Pradedu laukti knygos apie ją. □

Redaktorės žodis. Laukti nebūtina, paminėsiu tris, kurios jau yra. Lauras Bielinis. *Prezidentė*. – Vilnius, Knygius, 2011. – Rūta Janutienė. *Raudonoji Dalia*. – Nataiva, 2013. – Ona Voverienė. *Dalia Grybauskaitė – tautos prezidentė*. – Trys žvaigždutės, 2016.

Paroda V. K. Jonyno galerijoje

Atkelta iš 5 psl.

Uždarius mokyklą, auklėtiniams pasklidus po Ameriką, Australiją, V. K. Jonynas 1950–1951 m. dėsto grafikos pagrindus Mainco Valstybiniame architektūros ir dailės institute, o pavargęs nuo medžio raižybos, imasi litografijos. Parodoje eksponuojamos litografijos su Paryžiaus, Baden-Badeno, Waldsee, Mainco vaizdais, lakoniškomis formomis nužymėta „Mergaitės galvutė“, Fellinio filmų ir piešinių atmosfera spinduliuojantis lakštas „Moterys ant dviračių“ – modernaus etapo pradžia, įgavusi savo tvirtą vagą Amerikos platybėse. Laikas nuo Freiburgo iki New Yorko – V. K. Jonyno gilių ieškojimų, kūrybinės brandos metas. Atvykęs į Jungtines Amerikos Valstijas, dailininkas dėstė *Catan-Rose* meno institute ir Fordhamo universitete (JAV), surengė parodų Prancūzijoje, Italijoje, Vokietijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Olandijoje, JAV, jo darbų įgijo Europos ir Amerikos muziejai, privatūs kolekcininkai. Amerikietiskąjį periodą jubiliejinėje parodoje reprezentuoja kamerinės skulptūros „Lietuvaitė“, „Motina su vaiku“, „Ieva“, virtuoziškai atliktos akvarelės „Niujorko fontanas“, „Niujorko miestas“, pastelės „Niujorkas. Penktoji avenu-

Tačiau galerija praturtėjo lankytojų pamėgtais V. K. Jonyno mozaikų projektais – „Šv. Kazimieru“ ir „Rūpintojėliu“ (Nekaltojo Prasidėjimo katedra, Šiluvos Dievo Motinos koplyčia. Washingtonas, 1965), kuriuos kilniaširdiškai padovanojo gerb. Irena Jonynienė, dedikuodama dovaną savo vyro Vytenio Jonyno atminimui. Galerijos lankytojai dar nepamiršo Jonyno dukros Giedros Troncone apsilankymų, V. K. Jonyno galerijoje eksponuotų nepailstančios mecenatės ir Lietuvos kultūros globėjos Magdalenos Birutės Stankūnienės autorinių parodų, gerb. Marijos Remienės įkvepiančių žodžių, Jonyno kultūros bendražygių – Antano Mončio, Prano Gailiaus (Prancūzija), Viktoro Vizgirdos, Adomo Galdiko, Danguolės Jurgutienės, Vytauto Igno

V. K. Jonynas su A. Mončiu prie sgrafito „Pavasaris“ Freiburgo meno mokykloje, 1949

(JAV), Adolfo Vaičičiaus (Australija), Juzės Katiliūtės (Šveicarija) kūrybos prezentacijų.

Žymaus menininko jubiliejų galerija pasitinka su iškiliuoju jo kūrybos lobynu. Tolimų šalių horizontai neištrynė iš V. K. Jonyno atminties meilės gimtajam kraštui, nuostatų apie tautinio meno svarbą, gebėjimo orientuotis pasaulio menų ir stilių raidoje. „Kai dirbau Amerikoje, visuomet turėjau Lietuvą akyse“, – sakė V. K. Jonynas. Artėjant Lietuvos nepriklausomybės šimtmečiui, galime vėl ir vėl didžiulis meistriškais darbais, išpūdingu mūsų tautiečio įnašu į pasaulio tautų kultūrą. □

1941 metai: didžiosios ir asmeninės istorijos sankirtos (3)

Perpetua Dumšienė

Tęsinys. Pradžia 2017 m. balandžio 15 d. „Kultūroje“

Sukilimo savaitės įvykiai, papasakoti Juozo Mozūraičio–Tėtušio

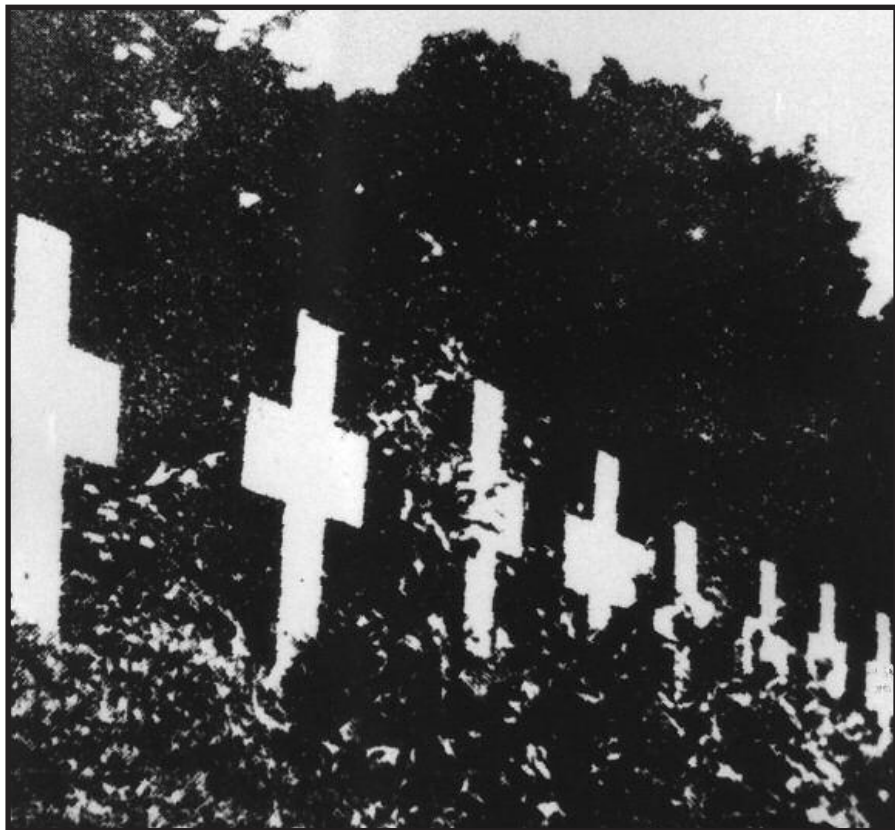
34 metų amžiaus mano Tėtušis Juozas Mozūraitis į Kauną atvyko 1941 metų birželio 21 dienos vakarą iš Vilkaviškio. Iš ankstesnių pasakojimų mums yra žinoma, kad į provinciją Tėtušis pabėgo 1940 metų rugsėjo mėnesį, kai buvo Tarybų valdžios atstovų atleistas iš Valstybės taupomųjų kasų Paskolų skyriaus vedėjo pareigų. Bandė dirbti Pajevonyje, vėliau Vilkaviškyje. Savaitei likus iki karo pradžios, į Sibirą buvo ištremti Tėtušio motina ir brolis, kitas brolis šaulys jau kuris laikas už antitarybinę agitaciją kalėjo Marijampolės kalėjime, Tėtušio dėdės – motinos brolio – šeimyna buvo ištremta prie Laptevų jūros, kiti šeimos nariai slapstėsi provincijoje.

(Mūsų istorijoje yra viena svarbi detalė: Tėtušis, tuo metu dar jaunas, sportiškas tvirto būdo vyras, be valdininko parkerio mokėjo elgtis ir su ginklu. Dirbdamas revizoriumi, važinėdamas po nuošaliausias Lietuvos vietas ir revizuodamas smulkaus kredito kooperatyvus, turėjo leidimą ginklui).

Birželio 22-osios rytą Kaunas pabudo nuo vokiečių aviacijos antskrydžio, buvo bombarduojamas Kauno aerodromas. Tėtušis iš savo namų Žaliakalnyje, Tvirtovės alėjoje, leidosi žemyn į miestą, į Laisvės alėją, kur jau vyko istoriniai įvykiai.

Ilgai galvojau, kaip man aprašyti tą 1941 metų sukilimo savaitę, kad turčiau autentiško pasakojimo tik atskirus, nesujungtus į visumą užrašus. Pati irgi nesu nei įvykių dalyvė, nei istorikė. Netikėtai atsakymą gavau, kai apsilankiau filmo „Pavergtųjų sukilimas“ pristatyme. 2011 metais sukurtas dviejų dalių istorinis-dokumentinis filmas „Pavergtųjų sukilimas“ skirtas 70-osioms 1941 metų sukilimo metinėms paminėti. Filmo kūrėjai, remdamiesi sukilimo dalyvių ir liudininkų pasakojimais, istorikų, mokslininkų komentarais ir vertinimais, autentiška archyvine medžiaga, siekė atkurti to meto įvykių raidą, atskleisti jų tragizmą ir reikšmę šiandienos Lietuvos istorijai. Tame filme atskirų sukilimo dalyvių pasakojimai-liudijimai į visumą buvo sujungti atkuriant sukilimo istorinį politinį foną naudojant rekonstrukciją, istorinėse mizanscenose pasitelkiant aktorius ir vaidybinius siužetus.

Tokiu istorinės Birželio sukilimo rekonstrukcijos šaltiniu nutariau naudoti Adolfo Damušio knygos „Žvilgsnis, nukreiptas į idealų aukštumas“ ištraukas. Adolfo Damušio rašytiniai šaltiniai man kėlė didžiausią pasitikėjimą. Jis buvo vienas iš Birželio sukilimo vadovų. Visuomet laikėsi opozicijoje, jei pajusdavo valdančio režimo nedemokratiškumą. Adolfas Damušis, kaip ateitininkas, kalėjo Varnių koncentracijos stovykloje, organizavo Birželio sukilimą, nekenčiamą komunistinio režimo, sukilimui nepritarė ir na-

Sukilėlių kapai

ciai. Damušis buvo išvežtas į Dachau ir turėjo būti teisiamas mirties bausme. Ir tik amerikiečiams subombardavus teismo pastatą su visomis jo bylomis, išliko gyvas. Jungtinėse Amerikos Valstijose visą laiką dirbo lietuviybės išsaugojimui ir Lietuvos valstybingumo grąžinimui naudingą darbą. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę kartu su žmona grįžo gyventi į Lietuvą.

Tad pateikdama epizodiškus Tėtušio pasakojimus, kurie trumpai apibūdina kiekvieną jo išgyventą sukilimo dieną, pilnesniam vaizdo suvokimui būtinai pateiksiu ir Damušio knygos citatas. Kokia laimė, kad turime šią knygą, ji kaip švyturys keleivio akims, keleivio, kuris, nepaisydamas pavojų, ryžosi pažvelgti į patį sudėtingiausią Naujųjų amžių Lietuvos istorijos laikotarpį.

1941 sukilimas. Eilinio sukilėlio pasakojimai

Birželio 22 d.

Ėjau žiūrėti į miestą, kas ten darosi. Oro mūšiai ėjo sekmadienį. Vokiečių naikintuvai puolė.

Fondo „Į Laisvę“ nariai

Birželio 23 diena

Pirmadienį rytė per radiją išgirdau Lietuvos aktyvistų Fronto štabo vardu padarytą pranešimą, kad atstatoma Lietuvos nepriklausomybė ir sudaroma laikinoji Vyriausybė. Mano namas buvo Žaliakalnyje, Tvirtovės alėjoje, tai nieko nelaukęs ėjau dairytis į miesto centrą. Atsidūriau Laisvės alėjoje prie restorano, jis į Miesto sodo pusę, toje pačioje pusėje kaip „Metropolis“. Traukėsi rusai, ėjo su parabeliais rankose. Ėjo link Soboro (Igulios bažnyčios). Ėjo grupė po 9. Pavienius rusus nuginkluodavo sukilėliai, net nežudė. Aš tada dar sukilėlių nepažinojau. Man atrodo, kad ten buvo studentai. Aš buvau restorano viduje už stiklo. Sukilėliams duodavau ženklą apie karininkus, kai jie pasirodydavo. Sukilėliai buvo kitoje gatvės pusėje. Jie stovėjo miesto sodo pusėje namo brome. Jie nuginkluodavo tik pavienius rusus. Daugiausia ten ėjo karininkai. Studentai ginklus turėjo, bet nešaudė. Atėjo labai stambus čekistas, jis nušovė studentą. Kulka pataikė po akimi. Šviesus studentas. Su juo buvo dar du studentai. Netoli buvo vaistinė, stu-

dentai šoko į vaistinę pagalbos, o čekistas pabėgo. Rusų kapitonas (o gal majoras). Kai studentą nušovė, tai mūsų nebyli grupė iširo.

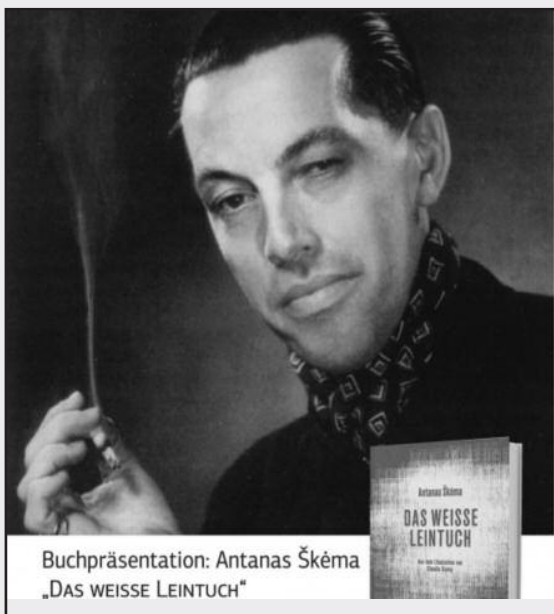
Paskui ėjau namo. Beeidamas Savanorių prospektu išgirdau, kad šaukia „Mozūraiti. Mozūraiti“. Apsidairiau, kad moja pro Aušros gatvės kampą. Aušros gatvė iš kiemo pusės buvo trys asmenys. Iš karto pažinau Kliokį (vardo neatsimenu), jis buvo pažįstamas per uošvius Ivanauskus. Kliokys turėjo baldų dirbtuvę, buvo rangovas. Buvau pirkęs iš jo ažuolo rašomąjį stalą. Kitų dviejų aš nepažinojau. Klausia „Kur tu eini?“, sako, kad reikia Lietuvai padėti. Siūlo prisidėti prie jų. Atsakiau, kad neturiu ginklo. O jis sako, kad turi ginklą, o šovinių neturi. 7,65 mm kalibro šovinių turėjau namie, o mano ginklą, belgišką brauningą, jau buvo bolševikai atėmę.

Kliokys turėjo brauningą, aš nuėjau namo atsinešti šovinių. Laikiau šovinius ant aukšto prie sąsparos. 1 dėžutė buvo 25 šoviniai. Tuos šovinius, su visa dėžute, įsidėjau po kepure su snapeliu. Kepurė buvo su matiku šviesi vasarinė, civilinė. Dėžutė maža, šovinukas kokių dviejų centimetrų ilgio, siauras. Sustatyti į dėžutę su skylutėmis ir sukaišioti, kartono įdėdalis – penkios eilutės po 5. Todėl nebarškėjo. Dėžutė buvo nepraizgi, stipriai užklijuota. Dėžutė 10x5 cm, o aukštis maždaug 2 cm. Su tais šoviniais sulaikė einantį Vileišio aikšte. „Stoj“, – suriko. Trys stovi – rusų karininkas su naganu ir du kareiviai su automatais. Dešinė ranka moja prieiti. Kai priėjau tuoj paklausė „kuda idioš?“ Sakau, kad einu namo. Sako „gdie živeš“. Aš atsakiau, kad Aušros gatvėje. Liepė apžiūrėti. Jie liepė pakelti rankas, ir krėtė kišenės švarko ir kelnių, rankom čiupinėjo. Liepė eiti, nes šovinių ar ginklo nerado. Didelė mano laimė, kad nežiūrėjo po kepure, būtų nušovė. Tuo metu vieni kitus šaudė gatvėse... Kai atnešiau šovinius, padaviau Kliokiui, susitarėm kur susitikti antradienį rytė. Tada vėl grįžau į namus. Namai buvo tušti. Žmona su vaikais buvo pabėgus pas savo tėvus į ūkelių prie Kauno.

Pabaiga kitame numeryje

Kultūros kronika

Balandžio 19 dieną Berlyne pristatyta vieno svarbiausių Lietuvos literatūros modernistų, išeivijos rašytojo Antano Škėmos knyga – „Balta drobulė“. Vienas žymiausių XX a. lietuvių romanų tuo metu konservatyvesniems kritikams pasirodė per daug atviras, erotiškasis bei pesimistiškasis, tačiau modernieji rašytojai autorių gyrė už sąžiningumą, o jo kūrinį – už meninę vertę, prilygino jį geriausiems to meto Vakarų rašytojų darbams. 2017 metais pasirodęs romano vertimas į vokiečių kalbą tapo literatūriniu įvykiu, apie jį rašė didieji Vokietijos dienraščiai „Süddeutsche Zeitung“, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, „Die Welt“, „TAZ“. Kovo mėnesį „Balta drobulė“ pristatyta Leipzigo knygų mugėje.

Buchpräsentation: Antanas Škėma „DAS WEISSE LEINTUCH“

Balandžio 21–22 d. Vilniuje, Kernavėje ir Trakuose lankėsi didžiausio pasaulyje Pekino Uždraustojo miesto muziejaus delegacija. Uždraustojo miesto muziejininkus domina galimybė užmegzti tiesioginius ryšius su Lietuvos muziejais, susipažinti su pasaulio paveldo objektais, esančiais Lietuvoje, keistis restauravimo, konservavimo specialistų patirtimi, istorinių pastatų ir kultūros paveldo vadybos praktika, aptarti galimybes toliau aktyviai bendradarbiauti keičiantis specialistais, gerą patirtimi, parodomis ir knygomis. Muziejaus direktorius dr. Šan Dzisiangas kartu su muziejininkais apžiūrėjo UNESCO saugomą Vilniaus senamiestį, susitiko su Kultūros ministerijos atstovais, Senamiesčio atnaujinimo agentūra, Lietuvos valdovų rūmų, Lietuvos nacionalinio muziejaus, Lietuvos dailės muziejaus, Prano Gudyno restauravimo centro vadovais.

Balandžio 19 d., minint Tarptautinę aviacijos ir kosmonautikos dieną, Vilniaus centriniame pašte pristatyta šalyje žinomo kolekcininko ir filatelisto Henriko Kebeikio ikonografijos paroda „Lietuviai žiūri į dangų“. Filatelisto H. Kebeikio pristatomoje į dangų žvelgusių lietuvių galerijoje – LDK bajoras, artilerijos inžinierius ir raketų išradėjas Kazimieras Simonavičius, aviacijos Lietuvoje pradininkas Aleksandras Emanuelis Jonas Griškevičius, lėktuvų konstruktorius lakūnas Antanas Gustaitis, sklandytojas Bronius Oškinis, kosmonautai Aleksejus Jelisejevas (Kuraitis), Rimantas Antanas Stankevičius, Karolis Josephas Bobko ir kiti lietuvių kilmės mokslininkai ir inžinieriai, kurie buvo ar yra įtraukti į NASA ir kitas kosmines misijas. Taip pat eksponuojamos nuotraukos, kuriose įamžintos filatelisto H. Kebeikio susitikimų su kosmonautais akimirkos.

Širdys plakė vienu ritmu

Protmūšio „Keturių Lietuvos sostinės“ akimirka

Elena Dereškevičienė

*ašara Dievo aky
Lietuva ką tu veiki
nieko tavęs neprašau
tik nenutildama šauk...*

Just. Marcinkevičius

Šauk balsu, širdimi, darbais ir mintimis, mūsų visų Lietuva, šauk, kad išėję sugrįžtų, sugrįžę kalbėtų apie tave ir gyventų tavimi... – tokiais žodžiais būtų galima kalbėti apie teletiltą „Vištytis–New Jersey“, nusidriekusį tarp Vištyčio Petro Kriauciūno mokyklos-daugiafunkcio centro (Vilkaviškio r., Lietuva) ir New Jersey V. Kudirkos sekmadieninės mokyklos bei Philadelphijos lietuviškos mokyklėlės. O kad teletiltas sėkmingai nusidriektų virtualioje erdvėje, jį prižiūrėjo ir vykdė (iš Lietuvos pusės) garsūs istorikai, istorijos vadovėlių autoriai Genia ir Juozas Jurkynai, o užsienyje teletilto sėkmę koordinavo Marius Vilemaitis (buvęs Kybartų K. Donelaičio gimnazijos mokinys) ir Gintaras Antanavičius bei New Jersey V. Kudirkos sekmadieninės mokyklos direktorė Aušra Covalessky.

Teletiltas Lietuvoje, Vištytyje, prasidėjo 7 val. v., sekmadienį, o užsienyje tai buvo 12 val. p. p., šeštadienis.

Visi pasiruošiamieji darbai protų mūšiui vyko gana sklandžiai. Ir mūsų mokykloje, ir užsienio lietuvių mokyklėlėse mokiniai šurmuliavo, vieni kitiems mojavė, siuntė šypsenėles, oro bučinukus ir nekantraudami, sėdėdė prie ekrano, laukė „didžiojo mūšio“. Protų mūšio tema: „Keturių Lietuvos sostinės“.

Su Lietuvos sostinėmis ir jose gyvenusiais kunigaikščiais pirmiausiai

supažindino mokytoja-ekspertė G. Jurkynienė. Ji trumpai apžvelgė Lietuvos istorijos žingsnius XIII–XV amžiuje, buvo demonstruojamos skaidrės, kuriose galėjai atpažinti vieną ar kitą Lietuvos vietovę, kurioje buvo įkurta sostinė.

Kad protų mūšis taptų įdomesnis, mūsų mokyklos mokiniai susiskirstė komandomis: „Patriotai“ (5 klasė), „Kunigaikščiai“ (6 klasė) ir „Lietuvos valdovės“ (7 klasė).

Tad užvirė kova tarp penkių komandų: dviejų užsienio ir trijų Vištyčio Petro Kriauciūno mokyklos – daugiafunkcio centro.

Jau nuo pat pradžių mes, sirgaliai – mokyklos mokytojai – negalėjome atsisėbėti užsienyje gyvenančių lietuvių vaikų taisyklinga tartimi, žodžių kirčiavimu, nuoširdumu ir, žinoma, žiniomis. Jie puikiai atsakinėjo į klausimus, atsakymus pagrindė pavyzdžiais, rėmėsi Lietuvos istorija. Klausėmės ir galvojome, kad tokio Lietuvos pažinimo, jos istorijos žinojimo reikėtų dar mums pasimokyti. Žinoma, mūsų mokyklos komandos irgi puikiai pasirodė, bet juk jie gyvena čia, Lietuvoje...

Nė nepajutome, kaip pralėkė pamoka. Protmūšis baigėsi. Laimėjo draugystė. Visi pasuko namų link, ištuštėjo klasės, tik mažose vaikų širdelėse dar ilgai pleveno pasididžiavimas, kad mes, lietuviai, esame, kad kunigaikščių krašte esame gime, kad vaikščiojame žeme, krauju ir asaromis aplaistyta, dainomis ir šokiais apipinta.

O už šį pojūtį, už šiuos išgyvenimus nuoširdžiai dėkojame New Jersey V. Kudirkos sekmadieninės mokyklos direktorei Aušrai Covalessky, teletilto kuratoriui Mariui Vilemaičiui, Gintarui Antanavičiui, mokytojams ekspertams G. ir J. Jurkynams. □